

บทบาทของกฎหมายเพื่อสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการ*

The Role of the Law in Promoting Corporate Social Responsibility (CSR)

ดร.ภัทราวรรณ รัตนเกษตร**

Dr.Patrawan Rattanakaset

บทคัดย่อ

ความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการเกิดจากการยอมรับด้วยความสมัครใจ โดยมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมขององค์กรธุรกิจมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมในรูปแบบของแนวทางปฏิบัติ ไม่ใช่คำแนะนำทางกฎหมาย ไม่ได้มีความผูกพันในการตีความ ไม่มีสภาพบังคับและบทลงโทษ อย่างไรก็ตามความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการก็ไม่สามารถเกิดขึ้นและขับเคลื่อนได้หากไม่มีความเชื่อมโยงกับกฎหมาย บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์ถึงความเชื่อมโยงระหว่างแนวทางความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการและกฎหมาย เพื่อสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการอย่างยั่งยืนอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

Abstract

Corporate social responsibility can be voluntarily adopted by business entities with the objective to promote the activities of the organizations relating to social responsibility and environment in the form of practical guidance, but it is not legal advice and there is no need for interpretation, no binding force and no penalties. However, the social responsibility of business entities cannot be properly established and formed if there is no law to support it and no connection with the law. This article aims to analyze the relationship between the social responsibility of business entities and the law in order to ensure that business entities are committed to Corporate Social Responsibility (CSR) sustainably and effectively.

คำสำคัญ : ความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการ กฎหมายอย่างอ่อน กฎเกณฑ์ของกฎหมาย

Keywords : Corporate Social Responsibility (CSR), Soft Law, Rule of Law

*Docteur en droit privée คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา 56000 (Email: Patrawan.ra@up.ac.th.).

**Docteur en droit privée, School of Law, University of Phayao, Phayao, 56000.

บทนำ

ความรับผิดชอบต่อหลักของกิจการที่มีต่อสังคมในมุมมองขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและพัฒนา (Organisation for Economic Co-operation and Development: OECD) คือ บทบาทของการทำธุรกิจที่มีต่อสังคม ซึ่งหมายถึงการดำเนินการลงทุนเพื่อให้ผลตอบแทนที่เพียงพอแก่สังคมในฐานะที่สังคมเป็นผู้ส่งมอบทรัพยากรต่างๆ ให้กิจการนำมาใช้ประโยชน์ ทั้งนี้ OECD ได้กำหนดกรอบแนวทางความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการออกเป็น 7 แนวทางดังนี้ การกำกับดูแลกิจการที่ดี, การประกอบธุรกิจด้วยความเป็นธรรม, การเคารพสิทธิและการปฏิบัติต่อแรงงานอย่างเป็นธรรม, ความรับผิดชอบต่อผู้บริโภค, การร่วมพัฒนาชุมชนและสังคม, การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม, การเผยแพร่นวัตกรรมจากการดำเนินความรับผิดชอบต่อสังคม, การจัดทำรายงานด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากิจการมีหน้าที่ที่จะปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องอยู่แล้วก็ตาม แต่ความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการในบริบทของความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR) อยู่นอกเหนือจากหน้าที่หลักดังกล่าว เพราะในทางปฏิบัติมักต้องคำนึงถึงความคาดหวังจากสังคมซึ่งมีได้ระบุอยู่ในข้อกำหนดทางกฎหมาย ทำให้การดำเนินธุรกิจในปัจจุบันเผชิญกับความท้าทาย โดยเฉพาะการดำเนินงานที่ต้องถูกกฎหมายเท่านั้น แต่ยังคงไม่ขัดกับจารีตของสังคมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งยังมีข้อถกเถียงเรื่องประสิทธิผลของการดำเนินความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการที่เป็นไปโดยสมัครใจ ฝ่ายหนึ่งเชื่อว่าจะเป็นหนทางนำไปสู่การสร้างบรรทัดฐานที่มีประสิทธิผลสำหรับการทำธุรกิจอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม ขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งมองว่าเป็นเพียงภาพของการประชาสัมพันธ์ที่ไร้ผล หากแต่ต้องใช้วิธีกำหนดเป็นข้อผูกมัดทางกฎหมายและบังคับให้ต้องปฏิบัติตามกฎหมายเหล่านั้น ในประเด็นดังกล่าวนี้ OECD เชื่อว่าการริเริ่มโดยสมัครใจจะเปิดโอกาสให้ธุรกิจและสังคมหาหนทางที่จะก้าวไปข้างหน้าได้ในหลายกรณี ซึ่งมาตรฐานของการปฏิบัติทางธุรกิจอันเป็นที่ยอมรับได้ยังคงมีความคลุมเครืออยู่ โดยเฉพาะเรื่องขอบเขตของความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการ (Corporate Social Responsibility: CSR) ที่ยังคงเข้าใจไม่ถูกต้องตรงกัน กิจการหลายแห่งยังเห็นว่า CSR คือ เรื่องที่ธุรกิจนำผลกำไรที่ได้มาทำประโยชน์ให้สังคม (CRS-after- process) โดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานทางธุรกิจ ซึ่งในความจริงควรให้ความสำคัญต่อความรับผิดชอบต่อสังคมในกระบวนการการดำเนินงานขององค์กร (CRS-in-process) หรือการให้องค์กรสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมในเนื้อหาขององค์กรนั้นมากกว่างานบริการเพื่อสังคมโดยทั่วไป เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของการบริการสังคมให้แก่องค์กร เพราะหากเป็นกรณีหลังก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการที่จะนำไปสู่ความมั่นคงของสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนต่อไปได้ ดังนั้น บทความนี้จึงต้องการศึกษาความเป็นไปได้ในการเชื่อมโยงกฎหมายที่มีสภาพบังคับ (Hard law) เช่น กฎหมายสิ่งแวดล้อม, กฎหมายแรงงาน, กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค เป็นต้น มาพิจารณาพร้อมกับแนวทางปฏิบัติที่ไม่มีสภาพบังคับเช่นเดียวกับกฎหมาย (Soft law) เพื่อนำมาปรับใช้กับแนวทางของ OECD อันจะนำไปสู่ความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันถึงลักษณะการสร้างรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการธุรกิจ (CSR) ให้ยั่งยืนและเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

1. บทบาทและความสำคัญของความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการ CSR ในปัจจุบัน

ความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการ หรือ (Corporate Social Responsibility: CSR) หมายถึง การดำเนินกิจกรรมภายในและภายนอกองค์กรที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสังคมทั้งในระดับใกล้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจการโดยตรง เช่น ลูกค้า คู่ค้า พนักงานและครอบครัวของพนักงาน ชุมชนที่องค์กรตั้งอยู่ สิ่งแวดล้อม และต่อสังคมในระดับไกลที่เกี่ยวข้องกับองค์กรโดยอ้อม เช่น ประชาชนทั่วไป คู่แข่งขันทางธุรกิจ และระบบนิเวศโดยรวม อย่างไรก็ตามอิทธิพลของแนวทางปฏิบัติเพื่อสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการในปัจจุบันสอดคล้องกับจริยธรรมในการดำเนินธุรกิจโดยทั่วไป ซึ่งไม่เฉพาะเจาะจงเพียงแค่จริยธรรมของใครคนใด คนหนึ่งแต่เพียงผู้เดียว และอาจจะเกิดจากการตกลงใจร่วมกันหลายฝ่ายขององค์กร อันเป็นผลจากการแสดงออกและกิจกรรมขององค์กรเพื่อสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมนั้น ทำให้เกิดความเคารพและรับฟังผู้เกี่ยวข้องทุกคนและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจได้รับผลกระทบจากการดำเนินกิจการขององค์กร ซึ่งหมายความว่า ความรับผิดชอบต่อสังคมไม่ได้เป็นเพียงการสร้างจริยธรรมให้แก่บุคคลเท่านั้น แต่เป็นการสร้างจริยธรรมในการดำเนินธุรกิจในภาพรวมของทุกส่วนร่วมกัน โดยนัยยะดังกล่าวนี้ความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการที่มีผลต่อผู้บริหาร คือ นับจากนี้ต่อไป ผู้บริหารไม่เพียงแต่ต้องเคารพตามกฎหมายแต่ยังต้องคำนึงถึงจริยธรรมต่อการบริหารในองค์กร ทั้งต่อตัวลูกจ้าง ลูกค้า คู่ค้า ตลอดจนชุมชนแวดล้อม สถานที่ประกอบการ และสิ่งแวดล้อม เพื่อแสดงให้เห็นว่าองค์กรไม่อาจละเลยเพิกเฉยต่อการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และต้องมีส่วนรับผิดชอบต่อสังคมให้เท่ากับหรือมากกว่าวัตถุประสงค์จากทรัพยากรธรรมชาติมอบให้

ในส่วนของผลที่มีต่อการประกอบการของกิจการ หากพิจารณาว่าความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการ (CSR) เป็นนโยบายภายนอกที่ทำให้องค์กรเกิดความสมัครใจยอมรับกันเอง เท่ากับเป็นคำตอบว่าความต้องการที่จะอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นวัตถุประสงค์อันแข็งแกร่งที่ไม่ใช่เพียงแค่การบริหารจัดการองค์กรในฐานะที่เป็นส่วนขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่เป็นการตอบสนองถึงความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ที่ต้องการความทัดเทียมเท่ากันกับคนอื่นในสังคม ทั้งนี้ เมื่อกลไกทางสังคมและธุรกิจสามารถผสมผสานความสมดุลระหว่างการสร้างรายได้และประโยชน์สาธารณะ เพื่อให้คนหลุดจากระบบทุนนิยมและมีความเท่าเทียมกันกับคนอื่นในสังคม ดังนั้น การสร้างกิจการเพื่อสังคมอาจเรียกว่าเป็นการสร้างระบบนิเวศทางสังคมอย่างหนึ่ง

สำหรับบทบาทของความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการที่มีต่อผู้มีส่วนได้เสียนั้น ความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการเหมือนเป็นคำตอบให้กับผู้มีส่วนได้เสียอื่นๆ ที่ไม่ใช่แค่เจ้าของกิจการและผู้ถือหุ้นเท่านั้น แต่หมายรวมถึงพนักงาน คู่ค้า ลูกค้า ชุมชนที่ตั้งของกิจการ รัฐบาล และทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกิจการที่มีโอกาสสร้างผลกระทบหรือได้รับผลกระทบต่อการประกอบกิจการ มีส่วนร่วมได้แย่ง และร่วมตรวจสอบการดำเนินกิจการเพื่อสร้างความโปร่งใสและลดปัญหาอุปสรรค ในส่วนผู้บริโภคกิจการต้องมีระบบดูแลและรับผิดชอบต่อผู้บริโภคในทุกๆ กระบวนการของสินค้าและบริการให้มีความปลอดภัย และเหมาะสมกับกลุ่มผู้บริโภค

นอกจากนี้ความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการสามารถสร้างคุณประโยชน์ให้เกิดแก่ธุรกิจได้หลายด้านด้วยกัน ได้แก่ การสร้างความน่าเชื่อถือให้กับธุรกิจ หากความน่าเชื่อถือและความสามารถในการประกอบการของบริษัทมีความเชื่อมโยงกัน กล่าวคือ ถ้าบริษัทสามารถจัดการความสัมพันธ์และความคาดหวังของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างเป็นองค์รวม จะส่งผลต่อกำไรและการเจริญเติบโตของการจ้างงานมากกว่าบริษัทที่ตอบสนองความต้องการของผู้ถือหุ้นแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ CSR ยังสามารถช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีต่อสังคมที่อาจเรียกได้ว่าเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีของบริษัทเมื่อถึงคราววิกฤติเกิดกับบริษัท บริษัทที่มีบทบาทแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างต่อเนื่องย่อมมีโอกาสจะได้รับการสนับสนุนจากลูกค้ามากกว่าบริษัทที่ไม่ทำอะไรเพื่อสังคมเลย ยิ่งไปกว่านั้น CSR ยังช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับนักลงทุนและช่วยบริษัทในการเข้าถึงแหล่งทุน เช่น ตลาดหลักทรัพย์ในสหรัฐอเมริกาได้ผลักดันให้มีตลาดหุ้นที่ซื้อขายสำหรับบริษัทที่ดำเนินการด้าน CSR โดยเฉพาะและ CSR ช่วยพัฒนาในด้านการเรียนรู้และสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ เช่น ฮิวเลตต์แพคการ์ด ที่เคยให้ความช่วยเหลือด้านเทคโนโลยีในชุมชนห่างไกลในอินเดียที่ไม่มีไฟฟ้าใช้ ได้คิดค้นเครื่องพริ้นเตอร์ที่ไม่ต้องใช้ไฟฟ้าเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องไฟฟ้า ในที่สุดนวัตกรรมนี้ถูกนำมาใช้เป็นสินค้าตัวหนึ่งของบริษัท เป็นต้น ดังนั้น ถ้าหากธุรกิจที่ประกอบการอยู่มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้และให้ความสำคัญในการดำเนินนโยบายด้าน CSR สิ่งนี้จะสร้างความมั่นคงในการดำเนินธุรกิจและสร้างความเชื่อมั่นในระยะยาวให้แก่พนักงานมากยิ่งขึ้น

2. ความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการมีลักษณะเป็นกฎหมายอย่างอ่อน (Soft law)

กรอบแนวคิดของความรับผิดชอบต่อสังคม คือ การสร้างการมีส่วนร่วมในความรับผิดชอบต่อกิจการที่มีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ภายใต้ความสมัครใจของผู้ประกอบการในรูปแบบของการดำเนินกิจกรรม เช่น แนวทางความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการ ซึ่งกำหนดโดยตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ทั้งนี้ ไม่มีการบังคับหรือบทลงโทษแต่อย่างใดหากไม่มีการฝ่าฝืนแนวปฏิบัติดังกล่าว อย่างไรก็ตาม อาจเกิดความสงสัยว่าแนวทางปฏิบัติในการดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมดังกล่าวนี้ไม่ใช่กฎหมาย แม้ว่าแนวทางปฏิบัติดังกล่าวจะกระตุ้นให้เกิดจริยธรรมในการประกอบกิจการ (l'éthique des affaires) และมีส่วนเกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนกฎหมายที่บังคับใช้ปัจจุบันให้เกิดความรับผิดชอบต่อสังคมซึ่งองค์กรธุรกิจต้องปฏิบัติตาม เช่น กฎหมายสิ่งแวดล้อม, กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค และกฎหมายภาษี แต่เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าอาจมีช่องว่างระหว่างแนวทางปฏิบัติและการปฏิบัติตามกฎหมาย ซึ่งทั้งสองสิ่งนี้ควรดำเนินไปอย่างสอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้และไม่อาจกล่าวได้ว่าแนวทางปฏิบัติหรือรูปแบบในการดำเนินกิจกรรมนั้นไม่ได้สนับสนุนให้เกิดการปฏิบัติตามกฎหมาย ซึ่งก็หมายความว่าแนวทางปฏิบัตินั้นอาจจะเป็นส่วนหนึ่งของแรงขับเคลื่อนในการบังคับใช้กฎหมายให้เกิดผลในทางปฏิบัติ และแนวทางปฏิบัติดังกล่าวนี้จะเรียกสถานะว่าเป็นส่วนหนึ่งของกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายได้หรือไม่ ซึ่งพิจารณาออกเป็นสองลักษณะดังนี้ คือ ประการแรก ศึกษาความเชื่อมโยงและสนับสนุนซึ่งกันและกันระหว่าง Soft law และบทบัญญัติแห่งกฎหมายอันมีสภาพบังคับ

เพื่อสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการ ประการที่สองความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการในฐานะที่เป็นบรรทัดฐานสังคม (Norms)

2.1 ความเชื่อมโยงและสนับสนุนซึ่งกันและกันระหว่างกฎหมายที่มีสภาพบังคับ (Hard law) และกฎหมายอย่างอ่อน (Soft law) ต่อการสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการ

ความรับผิดชอบต่อสังคมเมื่อพิจารณาในมุมมองด้านจริยธรรมของผู้ประกอบการที่มีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม พบว่าความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการเกิดจากการยอมรับด้วยความสมัครใจของผู้ประกอบการทั้งในลักษณะการยอมรับแต่เพียงฝ่ายเดียวและการยอมรับร่วมกันขององค์กรในรูปแบบของแนวทางปฏิบัติ ซึ่งไม่ใช่คำแนะนำทางกฎหมายและไม่ได้มีความผูกพันในการตีความตามกฎหมาย ไม่มีสภาพบังคับและบทลงโทษโดยกฎหมายหากฝ่าฝืนแต่อย่างใด แต่ในอีกด้านหนึ่งหากต้องการทำให้ความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการธุรกิจเป็นไปอย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ การสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมที่เกี่ยวข้องกับองค์กรธุรกิจดังกล่าวนี้ก็ไม่ควรจำกัดอยู่เพียงกฎหมายที่เกี่ยวข้องในลักษณะบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีสภาพบังคับหรือ Hard law เท่านั้น แต่ยังรวมถึงความรับผิดชอบต่อสังคมภายใต้แนวทางปฏิบัติที่กำหนดขึ้นหรือที่เรียกว่า กฎหมายอย่างอ่อน (Soft law) ดังนั้น เพื่อสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการอย่างยั่งยืน มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล จำเป็นต้องศึกษาแนวทางในการบูรณาการทั้งด้านกิจกรรมในทางปฏิบัติควบคู่ไปกับกฎหมาย กฎเกณฑ์ ประกาศ รวมทั้งแนวทางปฏิบัติเข้าด้วยกันเพื่อสร้างกฎเกณฑ์อันเป็นรูปแบบที่มีสภาพบังคับในตัวเองอันเกิดจากความสมัครใจขององค์กรที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างแท้จริง

2.1.1 บทบาทของ Soft law ในฐานะกฎหมาย

หากกฎหมายคือกฎหมายหรือคำสั่งที่ออกโดยรัฐาธิปัตย์ ในการตรากฎหมายหรือออกกฎระเบียบและการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายซึ่งกระทำโดยศาลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หากฝ่าฝืนย่อมมีบทลงโทษอันมีสภาพบังคับ (Hard law) แต่กฎหมายอย่างอ่อน หรือ Soft law จะเป็นไปในลักษณะที่ตรงกันข้ามโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ Soft law เป็นกฎกติกาที่ออกโดยกลุ่มอื่นที่ไม่ใช่คำสั่งที่อาศัยอำนาจของรัฐาธิปัตย์ แต่เพียงฝ่ายเดียว ดังนั้น คำสั่งดังกล่าวจะออกโดยรัฐหรือเอกชนก็ย่อมทำได้ เพื่อก่อให้เกิดการบริการที่ดี มีการบังคับกันเอง โดยเฉพาะในกิจการที่เกี่ยวข้องกับการยกสถานะความเป็นอยู่หรือความปลอดภัยทางด้านสุขภาพของประชาชน หรือมาตรฐานการบริหารและการบริการที่ดีอันควรปฏิบัติ ซึ่งเป็นมาตรฐานที่ไม่มีสภาพบังคับและไม่มีบทลงโทษหากฝ่าฝืน

อนึ่งการเกิดขึ้นของ Soft law ไม่ปรากฏเฉพาะแต่กฎหมายระหว่างประเทศ, ข้อตกลงร่วมกันในทางระหว่างประเทศของประเทศต่างๆ แต่ยังรวมถึงการผสมผสานกฎเกณฑ์ร่วมกันในลักษณะที่เป็นข้อตกลง หรือข้อกำหนดจากฝ่ายนิติบัญญัติและกฎหมายภายใน รวมทั้งคำวินิจฉัยขององค์กรอิสระเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงภาคธุรกิจเอกชนที่เริ่มมีการยอมรับ Soft law มากขึ้น ในลักษณะของการกำหนดแนวทางปฏิบัติร่วมกันขององค์กรเอกชน เช่น แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการกำกับดูแลกิจการที่

ดีของคณะกรรมการหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ ข้อกำหนดเพิ่มเติมหรือนโยบายของบริษัทเกี่ยวกับ ความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility) เป็นต้น ลักษณะของคำประกาศ ข้อเสนอแนะ หรือแนวทางปฏิบัติเหล่านี้จะอาศัยความสมัครใจและความร่วมมือของผู้ประกอบการเป็นสำคัญ โดยไม่มีรูปแบบของสภาพบังคับและการลงโทษเหมือนกับบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีสภาพบังคับที่เคร่งครัด แต่ในทางตรงกันข้ามกลับให้ความรู้สึกรู้ว่าต้องปฏิบัติตามแม้ว่าจะไม่มีหน้าที่ที่ต้องทำตามและไม่มีบทลงโทษแต่เป็นสิ่งที่จำเป็น

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับ “แบบ” ของกฎหมาย พบว่าความเป็น Soft law ขาดสาระสำคัญอันเป็นส่วนหนึ่งใน “แบบ” ของกฎหมาย กล่าวคือ ไม่มีหน้าที่บังคับให้ปฏิบัติตาม, ไม่มีสิ่งบ่งบอกว่ามันเป็นบรรทัดฐานทางสังคม, ไม่มีความเคร่งครัดในตัวเอง นั่นก็หมายความว่ามีความยืดหยุ่นและอ่อน (Soft) มากกว่าเมื่อเทียบกับกฎหมายอันมีลักษณะบังคับที่เคร่งครัด (Hard law)

2.1.2 ลักษณะของกฎหมายอย่างอ่อน (Soft law) กับ “แบบ” ของกฎหมาย

ภายใต้ทฤษฎีกฎหมายตามแนวคิดปฏิฐานนิยมของ จอห์น ออสติน (John Austin) มุ่งเน้นความสำคัญของกฎหมายจากลักษณะภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องอำนาจและการลงโทษ ในฐานะเป็นเงื่อนไขความสมบูรณ์ของกฎหมาย ซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบของสภาพบังคับของกฎหมายเท่านั้น¹

อย่างไรก็ตามแนวทางของนักปฏิฐานนิยมทางกฎหมายในคริสต์ศตวรรษที่ 20 นี้ มีลักษณะเปิดกว้างมากกว่าโดยยึดในทฤษฎีปฏิฐานนิยมน้อยลง พร้อมกับให้ความสำคัญเรื่องอรรถประโยชน์ที่เป็นจริงมากขึ้น² โดยเน้นเรื่องลักษณะภายในของกฎหมายอันเกี่ยวกับความถูกต้องเหมาะสมของตัวกฎหมายอันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะสร้างความรู้สึกรู้ว่าสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ดีและได้รับแรงสนับสนุนจากสังคม ซึ่งแรงสนับสนุนดังกล่าวนี้จัดเป็น “ทรศนะภายใน” ของบุคคลที่มีต่อกฎหมายที่จะใช้บังคับต่อคนในสังคมที่สะท้อนออกมาในรูปแบบของการวิจารณ์ หรือดำเนินการกระทำนอกกรอบกฎหมาย หรือจากการยอมรับว่าบรรทัดฐานความประพฤติที่กำหนดไว้ในกฎหมายเป็นสิ่งถูกต้องเหมาะสมแล้วอย่างแท้จริง โดยจะปรากฏให้เห็นในสังคม เช่น คำวิจารณ์ว่าควรจะทำสิ่งนี้ ควรต้องทำสิ่งนั้น หรือการกระทำเช่นนี้ถึงจะถูกหรือผิด

H.L.A. Hart มองว่าระบบกฎหมายนั้นเป็นระบบแห่งกฎเกณฑ์ทางสังคมรูปแบบหนึ่ง “กฎเกณฑ์ทางสังคม” ในความหมายของฮาร์ท เป็นกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการกำหนดพันธะหน้าที่ ซึ่งเป็นกฎที่บังคับหรือเรียกร้องให้ผู้คนปฏิบัติตามควบคู่ไปกับแรงกดดันทางสังคมที่มีต่อผู้ที่ไม่ปฏิบัติตาม

¹Austin J., *The Province of Jurisprudence Determined* (London: Johe MURRAY, Albemarle Street, 1832), p. 33.

²Robert S. Summers, *The New Analytical Jurists* (New York University Law Quarterly. 41 (1966): 861-896.

ได้แก่ กฎเกณฑ์ทางด้านจริยธรรม ศีลธรรม กฎเกณฑ์ที่เป็นกติกากฎการแข่งขัน ข้อตกลงร่วมกัน เป็นต้น อนึ่งกฎเกณฑ์ที่กำหนดพันธะหน้าที่ดังกล่าวอาจปรากฏอยู่ในรูปกฎหมายที่มีบทลงโทษทางกายภาพ หรือปรากฏอยู่ในรูปศีลธรรม ซึ่งไม่มีการลงโทษทางกายภาพใดๆ ต่อผู้ฝ่าฝืน³ ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจาก ทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น สามารถพิจารณาแยกลักษณะของ Soft law ดังนี้

ประการแรก หากพิจารณาในเรื่องเนื้อหาของกฎหมายที่ต้องมีความเคร่งครัด พบว่า Soft law เป็นกฎหมายที่มีความเคร่งครัดในการบังคับตามตัวบทน้อยหรือมีความอ่อนในการ บังคับ ซึ่งตามแนวคิดของ ฮาร์ท เห็นว่าภายใต้กรอบ (Legal Positivism) กฎเกณฑ์จะมีลักษณะ เปิดกว้างให้ต้องตีความในเนื้อหาเพิ่มมากขึ้น ด้วยเหตุนี้เอง ฮาร์ท จึงสรุปว่า แม้ภายในกรอบของกฎหมาย ทางกฎหมาย ซึ่งมีความชัดเจนในระดับหนึ่งก็ยังคงต้องมีพื้นที่ให้ใช้ “ดุลยพินิจ” ของผู้พิพากษาหรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ สำหรับใช้เป็นเครื่องมือยุติปัญหาควบคู่ไปกับการยึดถือตัวบทบัญญัติของกฎหมาย และในการใช้ดุลยพินิจดังกล่าวจำเป็นที่ผู้ใช้อาศัยหรือคำนึงด้วยความรอบคอบต่อเงื่อนไขที่มีใช้เป็น กฎหมาย เช่น ศีลธรรม ทัศนคติทางการเมืองหรือเหตุผลความเหมาะสมต่างๆ มาประกอบด้วย อันมีผล ก่อให้เกิดหลักเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต, หลักกรรมสิทธิ์, มาตรฐานที่วิญญูชนประพฤติปฏิบัติ

ประการที่สอง ในเรื่องสภาพบังคับ อาจกล่าวได้ว่า Soft law ไม่มีสภาพบังคับ เพราะไม่ใช่คำสั่งที่สามารถให้ปฏิบัติตามคำสั่งนั้น กล่าวคือ เป็นคำสั่งที่ไม่มีอำนาจบังคับในตัวเอง แต่เป็น แนวทางปฏิบัติที่มีความอ่อน ดังเช่นที่ปรากฏในลักษณะคำแนะนำ ความคิดเห็น การเชิญชวน ซึ่งไม่ก่อให้เกิดหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตาม

ประการที่สาม Soft law ไม่มีบทลงโทษที่ปรากฏเด่นชัดในบทบัญญัติของ กฎหมาย แต่อาจได้รับการวิจารณ์ในการกระทำที่ถือว่าผิดจากสังคม หรืออาจกล่าวได้ว่าสังคมจะเป็น ผู้ตัดสินและลงโทษการกระทำที่ถือว่าเป็นความผิดนั้นเอง ในประเด็นนี้ พูลเลอร์ กล่าวว่า “เราไม่อาจ เข้าใจได้เลยว่ากฎเกณฑ์ แต่ละเรื่องคืออะไร จนกว่าเราจะทราบกฎเกณฑ์นั้นๆ ว่ามีจุดมุ่งหมายอย่างไร”⁴ ซึ่งจุดมุ่งหมายนั้นก็คือ การควบคุมการกระทำของมนุษย์ให้อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ และกฎเกณฑ์นั้น ไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากคุณภาพทางศีลธรรม (moral) ที่อยู่ภายใต้ตัวกฎนั้น เพื่อส่งเสริม อุดมคติเรื่องความสงบเรียบร้อยของสังคม

2.2 ความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการในฐานะที่เป็นบรรทัดฐานสังคม (Norms)

การเป็นกฎหมายอย่างอ่อน (Soft law) ดังกล่าวข้างต้นจะสามารถเรียกได้ว่าเป็นกฎ เกณฑ์ของกฎหมายได้หรือไม่นั้น ก่อนอื่นต้องทำความเข้าใจความหมายและความสอดคล้องซึ่งกันและ กันระหว่างกฎเกณฑ์ของกฎหมายและบรรทัดฐานของสังคมก่อนเป็นลำดับแรก

ก่อนอื่นต้องทำความเข้าใจก่อนว่า ขอบคำจำกัดความของ กฎเกณฑ์ (Regulation) มีลักษณะเป็น “กฎ” ที่ใช้ร่วมกันอันมีสภาพบังคับและบรรทัดฐาน (Norms) ในฐานะที่เรียกว่า เป็น

³Hart H.L.A, *Le concept de droit* (Bruxelles: Fac. Université de St Louis, 1994), p. 90.

⁴Orianne P., *Introduction au système juridique* (Bruxelles: Bruylant, 1982), pp. 42-44.

มาตรฐานหรือบรรทัดฐานที่ใช้ปฏิบัติร่วมกันเป็นความประพฤติกฎที่กำหนดให้การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งชอบหรือไม่ชอบด้วยกฎหมาย⁵ ดังนั้น บรรทัดฐาน (Norms) จึงหมายถึง สิ่งที่ดีควรจะเป็นหรือควรจะไม่เกิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ควรประพฤติปฏิบัติโดยแน่นอน

จากความเข้าใจดังกล่าวข้างต้นสามารถพิจารณาต่อไปได้ว่า Norms สามารถแยกออกเป็นสองลักษณะ คือ กฎ (Regulation) และบรรทัดฐาน (Norms) ทั้งสองคำนี้มีความหมายและขอบเขตทับซ้อนกันอยู่ แต่ทั้งสองคำมีขอบเขตและลักษณะที่แตกต่างกันแต่ก็เกี่ยวเนื่องกันซึ่งกันและกัน จนอาจกล่าวได้ว่า Norms เป็นแนวบรรทัดฐานทางสังคมที่ยึดถือปฏิบัติกันสืบต่อกันมาจนกลายเป็นกฎเกณฑ์ (Regulation) อันมีลักษณะที่เป็นสภาพบังคับ⁶

“กฎเกณฑ์” ทำให้เกิดแนวทางปฏิบัติอันมีสภาพบังคับให้ต้องปฏิบัติตาม ดังนั้น การทำหน้าที่เป็น “กฎเกณฑ์” ประกอบด้วยการทำหน้าที่สองส่วนที่เป็นสาระสำคัญนอกเหนือจากการทำหน้าที่เป็นแนวทางแล้ว ยังต้องประกอบด้วยหน้าที่ในส่วนของการใช้วัดความเหมาะสมให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมเพื่อสร้าง “รูปแบบ” อันเป็นแนวทางแห่งกฎเกณฑ์ของกฎหมาย เพราะฉะนั้น “กฎเกณฑ์” จึงอาจกล่าวได้อีกกันว่า กฎเกณฑ์เกิดจากการปฏิบัติเป็นรูปแบบของการอ้างอิงอย่างหนึ่งเพื่อใช้ประกอบคำตัดสินภายใต้หลักเกณฑ์ของกฎหมายและแน่นอนว่า สำหรับกฎเกณฑ์ในลักษณะของกฎหมายที่มีสภาพบังคับ (Hard law) ที่ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดพร้อมทั้งมีบทลงโทษหากมีการฝ่าฝืน ในทางตรงกันข้ามกฎเกณฑ์ที่มีความอ่อนของ Soft law ในลักษณะของการไม่มีสภาพบังคับหรือมีหน้าที่ให้ต้องปฏิบัติตาม, ไม่มีบทลงโทษ แนวโน้มในการทำหน้าที่เป็นรูปแบบการอ้างอิงที่ไม่มีวัตถุประสงค์เป็นเครื่องมือในการวัดการกระทำ อย่างไร ก็ตาม เพื่อให้เกิดการตัดสินใจภายใต้ข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ ในกรณีนี้การปราศจากบทลงโทษไม่อาจกล่าวได้ว่าไม่มีการกระทำผิด แต่ในทางตรงกันข้าม มันเป็นรากฐานอันก่อให้เกิดการยอมรับให้มีการตัดสินบนพื้นฐานแห่งความเหมาะสม ในส่วนนี้หากพิจารณาในมุมมองที่ว่า Soft law ก็เป็นส่วนหนึ่งของ Norms ซึ่งเป็นบรรทัดฐานอันมีลักษณะที่ต้องปฏิบัติ อันนำไปสู่กฎเกณฑ์ในตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นอยู่ในรูปแบบของ Soft law หรือ Hard law ล้วนมีส่วนประกอบของ Norms อยู่ด้วยทั้งสิ้น

⁵Amselek P., in *L'évolution générale de la technique juridique dans les sociétés occidentales*. RD publ. 1982 Jan 1; 82:287.

⁶กฎซึ่งจะเป็นกฎหมาย หมายถึง คำสั่งหรือกฎเกณฑ์ความประพฤติทั่วไป ซึ่ง ออสติน แยกออกเป็น 3 ประการ คือ

- 1) คำสั่งของพระเจ้าหรือกฎที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ตั้งขึ้นซึ่งออสตินถือว่าคำสั่งหรือกฎหมายอันศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้านี้เป็นเสมือนหลักที่พึงสำหรับกฎหมายอันแท้จริง
- 2) คำสั่งของรัฐบาลปิตัย หรือกฎเกณฑ์ที่เป็นสารบัญญัติอันถือเป็นกฎหมายในความหมายอันแท้จริง
- 3) คำสั่งอื่นๆ ซึ่งมีไม่คำสั่งของพระเจ้าหรือคำสั่งของรัฐบาลปิตัย คำสั่งหรือกฎเกณฑ์ในลักษณะนี้ ออสติน เรียกว่าหลักศีลธรรมเชิงปฏิฐานหรือเชิงประจักษ์

ดังนั้น บริบทของ “กฎเกณฑ์” ซึ่งมีรากฐานมาจาก Norms จึงค่อนข้างกว้างมากพอที่จะแสดงให้เห็นว่า Soft law ก็เป็นกฎเกณฑ์ของกฎหมายส่วนหนึ่งเช่นกัน⁷

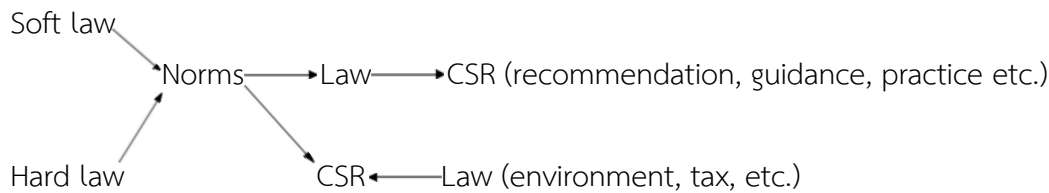
3. Soft law ก่อให้เกิดการบังคับใช้กฎหมายเพื่อสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการ (CSR)

หากพิจารณาว่าแนวทางความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการตามกรอบขององค์การระหว่างประเทศ เช่น OECD, องค์การระหว่างประเทศว่าด้วยมาตรฐาน (The International Organization for standardization: ISO) ซึ่งพัฒนามาตรฐานความรับผิดชอบต่อสังคมภายใต้มาตรฐาน ISO 26000 ที่ได้เสนอแนะแนวทางสำหรับกิจการทุกประเภทของประเทศที่พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชน ให้ดำเนินกิจการในทุกกระบวนการด้วยรูปแบบที่รับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเคารพสิทธิมนุษยชนและผลประโยชน์ของผู้มีส่วนได้เสีย ซึ่งมาตรฐาน ISO 26000 เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินงาน (guidance) ที่ให้ข้อเสนอแนะ แสดงหลักการ และวิธีการของความรับผิดชอบต่อสังคมที่กิจการพึงปฏิบัติ ซึ่งกิจการสามารถนำมาประยุกต์ด้วยความสมัครใจโดยมีการตรวจสอบหรือให้การรับรองแต่อย่างใด เนื่องจากไม่ใช่ข้อกำหนด ดังนั้น กิจการจึงไม่สามารถขอรับรองได้เหมือนกับมาตรฐานในรูปแบบอื่น⁸ สำหรับประเทศไทยได้นำเอารูปแบบของหลักการสากลด้านความรับผิดชอบต่อสังคมตามมาตรฐาน ISO 26000, UN Global Compact, GRI มาเป็นหลักในการพัฒนารูปแบบความรับผิดชอบต่อสังคม ทั้งในลักษณะของหลักการกำกับดูแลกิจการที่ดีสำหรับบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ. 2549, เข้มทิศธุรกิจ, แนวทางความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการ ซึ่งจัดทำขึ้นโดยตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นเพียงแนวทางปฏิบัติอันมีสถานะเป็นกฎหมายอย่างอ่อน (Soft law) ในขั้นที่เบาบางที่สุด แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าสิ่งนั้นจะไม่ใช่เป็นส่วนหนึ่งของ Norms

ดังนั้น เมื่อพิจารณาในประเด็นการสร้างบรรทัดฐานร่วมกันของสังคมภายใต้แนวทางปฏิบัติร่วมกันในฐานะที่เป็นกฎหมายอย่างอ่อน ทำให้ต้องวิเคราะห์ถึงจุดเชื่อมโยงของ “กฎหมาย” และ “ความรับผิดชอบต่อสังคม” ซึ่งก็คือ “จริยธรรม” เพราะถ้าหาก Norms ซึ่งเป็นบรรทัดฐานอันมีลักษณะที่ต้องปฏิบัติ อันนำไปสู่กฎเกณฑ์ในตัวเอง ไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบของ Soft law หรือ Hard law ล้วนมีส่วนประกอบของ Norms อยู่ด้วยทั้งสิ้น ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าแนวทางปฏิบัติในด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการนั้นก็สามารถสร้างกฎเกณฑ์ของกฎหมายได้ และในทางกลับกันกฎเกณฑ์ของกฎหมายก็เป็นบ่อเกิดของการสร้างแนวทางปฏิบัติของความรับผิดชอบต่อสังคมได้เช่นเดียวกัน ดังโครงสร้างดังต่อไปนี้

⁷Thibierge C., “Le droit souple : Réflexion sur les textures du droit,” *RTD civ*, (Nov-Oct 2003): 603.

⁸คณะกรรมการกลุ่มความร่วมมือทางวิชาการเพื่อการพัฒนาการเรียนการสอนและการวิจัยด้านบริหารธุรกิจแห่งประเทศไทย, *แนวทางความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการ*, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: เมจิกเพรส จำกัด, 2555), หน้า 13.

ในมุมมองของกฎหมายต่างประเทศ การสร้างจุดเกาะเกี่ยวระหว่างบทบัญญัติแห่งกฎหมาย และ แนวทางปฏิบัติที่มีต่อความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการ ได้แก่ มาตรา 116 ของ La loi sur les nouvelles réglementations économique (la loi NRE) ประเทศฝรั่งเศส บัญญัติให้บริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ มีหน้าที่ต้องจัดทำรายงานที่แสดงถึงบทบาทของความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมไว้ในรายงานประจำปี เป็นการสร้างความเชื่อมโยงที่มีความสัมพันธ์กันทางกฎหมายในลักษณะที่เป็นข้อบังคับอันเป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติเข้ากับแนวทางความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาตราดังกล่าวข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการไม่ได้เป็นเพียงแค่ความสมัครใจแต่เพียงฝ่ายเดียวของกิจการ แต่เป็นการบังคับให้ต้องปฏิบัติ แม้ว่าหากไม่ปฏิบัติจะไม่มีบทลงโทษตามกฎหมายก็ตาม ดังนั้นบทบัญญัตินี้จึงกลายเป็นข้อกำหนดกฎหมายในเชิงกฎหมายที่ไม่ใช่การบังคับ ไม่มีบทลงโทษ และก็ไม่ใช่ว่าความสมัครใจ แต่เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องปฏิบัติ ขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาให้รอบด้านอาจกล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนาการของกฎหมายอย่างอ่อน (Soft law) ในรูปแบบของการผสาน Soft law เข้ากับความรับผิดชอบต่อสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง⁹ ดังนั้น ภายใต้กฎหมาย La loi NRE ประเทศฝรั่งเศส มองว่าความรับผิดชอบต่อสังคมไม่ได้อยู่นอกเหนือขอบเขตของกฎหมาย แต่ในทางตรงกันข้ามความรับผิดชอบต่อสังคมกลับเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับกฎหมาย

4. Soft law ในฐานะที่เป็นแรงกระตุ้นให้กฎหมายมีสภาพบังคับในทางปฏิบัติ

ตารางเปรียบเทียบความสอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกันระหว่าง (CSR) ตามแนวทางปฏิบัติและกฎหมายที่เกี่ยวข้องภายใต้กรอบของ ISO 26000 และแนวทางความรับผิดชอบต่อสังคมที่กำหนดโดย ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย โดยแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มความรับผิดชอบต่อสังคมและกลุ่มความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม

⁹Charles Leben, *Le droit international des affaires* (Paris: PUF, 2003), p. 54.

แนวทางความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR)	การปฏิบัติ/วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม	กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับแนวทางปฏิบัติของ CSR
ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม	- วางแผนจัดการและควบคุมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดมลภาวะทั้งทางน้ำและทางอากาศ - ควบคุมอัตราการใช้ทรัพยากรในการผลิตให้ต่ำกว่าอัตราพื้นดินของทรัพยากรที่ใช้ - สร้างความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและต่อสังคมเพื่อปกป้องสภาพตามธรรมชาติและบูรณะระบบนิเวศในสิ่งแวดล้อม	พ.ร.บ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 กฎหมายเกี่ยวกับการจัดการคุณภาพน้ำและการควบคุมมลพิษทางน้ำ ตามประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประกาศกรมโรงงานอุตสาหกรรมเกี่ยวกับขยะมูลฝอย ฯลฯ
ความรับผิดชอบต่อสังคม	- กำหนดขั้นตอนและกรอบระยะเวลาที่ชัดเจน และเป็นอิสระในการตรวจสอบและตัดสินใจภายใต้หลักสิทธิมนุษยชน - ส่งเสริมกิจกรรมในด้านการศึกษาและศิลปวัฒนธรรม จริยธรรม เพื่อพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติทัศนคติ ค่านิยม และคุณธรรมของบุคคล	พ.ร.บ. คุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 พ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้า พ.ศ. 2542 พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นต้น

สรุป การดำเนินธุรกิจในสังคมปัจจุบัน สิ่งหนึ่งที่ผู้ประกอบการควรให้ความสำคัญนอกเหนือจาก ผลกำไรที่ได้ก็คือ ความรับผิดชอบต่อสังคม โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อม สังคม และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เพราะการดำเนินธุรกิจที่ยั่งยืนไม่สามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมที่ล้มเหลว ดังนั้น ความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการที่ปรากฏในรูปแบบของแนวทาง ข้อปฏิบัติ คำแนะนำ ข้อเสนอแนะของหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ นั้น แม้ว่าจะไม่ได้มีสภาพเป็นกฎหมายตามเงื่อนไขของ “แบบ” แห่งกฎหมายก็ตาม แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างบรรทัดฐานอันควรปฏิบัติของคนในสังคม เพราะเป็นสิ่งที่ควร ซึ่งไม่ได้อยู่นอกเหนือขอบเขตของ Norms ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกฎเกณฑ์ของกฎหมาย ดังนั้น แนวทางความรับผิดชอบต่อสังคมจึงมีค่ามากกว่าขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้และกลมกลืนอยู่ในกฎเกณฑ์ของกฎหมาย

ข้อเสนอแนะ เมื่อแนวทางความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมาย ภายใต้บรรทัดฐาน (Norms) ที่ต้องปฏิบัติร่วมกันของคนในสังคม การพัฒนาให้ผู้ประกอบการเคารพกฎ กติกา และปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวด้วยความสมัครใจนั้นย่อมมีความเป็นไปได้ จึงไม่จำเป็นต้องแก้ไข กฎหมายหรือบัญญัติให้มีข้อบังคับให้ต้องปฏิบัติตามในเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการโดยตรง เพียงแต่ให้ความสำคัญกับเนื้อหาในบทบัญญัติแห่งกฎหมาย และสนับสนุนให้เกิดการบังคับตามกฎหมาย เพราะถ้าเพียงแต่การปฏิบัติตามแนวทางความรับผิดชอบก็ไม่อาจเป็นหลักประกันได้ว่าแนวทางดังกล่าวจะ สามารถยั่งยืนได้อย่างยาวนาน ทั้งนี้ การใช้กฎหมายอันมีสภาพบังคับโดยเคร่งครัดไปกระตุ้นให้เกิดความ รับผิดชอบต่อสังคมก็เป็นช่องทางหนึ่งที่สร้างจริยธรรมให้กับผู้ประกอบการได้ หรือในทางตรงกันข้ามแรง กระตุ้นจากสังคมภายนอกก็สามารถนำไปสู่การเคารพกฎเกณฑ์ภายในแห่งกฎหมาย ซึ่งก่อให้เกิดสภาพ บังคับได้ในตัวมันเองด้วยความสมัครใจของผู้ประกอบการ ด้วยเหตุนี้การนำกฎหมายที่มีอยู่มาปรับใช้กับ บริบทของสังคมก็จะทำให้แนวทางปฏิบัติของความรับผิดชอบต่อสังคมใช้ได้จริงและมีประสิทธิภาพต่อ ไปในอนาคต

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการกลุ่มความร่วมมือทางวิชาการเพื่อพัฒนามาตรฐานการเรียนการสอนและการวิจัยด้าน บริหารธุรกิจแห่งประเทศไทย. **แนวทางความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการ**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: เมจิกเพรส จำกัด, 2555.
- ปรีดี เกษมทรัพย์. นิติปรัชญา. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.
- รองพล เจริญพันธุ์. **นิติปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520.
- Austin, J. **The Province of Jurisprudence Determined**. London: Johe MURRAY, Albemarle Street, 1832.
- Bowen, H. **Social Responsibilites of the Businessman**. New York: Harper, 1953.
- Hart, H.L.A. **Le concept de droit**. Bruxelles: Fac. Université de St Louis, 1994.
- Kelsen, H. **The Pure Theory of Law**. London: Transl M. Knight, 1967.
- Labin, Charles. **Le droit international des affaires**. Paris: PUF, 2003.
- Lqnglois C. et Shlegemilch B., “Do corporate codes of ethics reflect national charac- ter ? Evidence from Europe and the United States.” **Journal of International Business Studies** 21, 4 (1990).
- Orianne, P., **Introduction au système juridique**. Bruxelles: Bruylant, 1982.
- Pellet, A., **Le bon droit et l'ivraie, plaidoyer pour l'ivraie**. Paris: Pédone, 1984.
- Thibierge, C. “Le droit souple : Réflexion sur les textures du droit.” **RTD civ** (Nov-Oct 2003).